

УДК 159.937

DOI <https://doi.org/10.32782/psy-2023-1-9>

Третяк Тетяна

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник лабораторії психології творчості
Інституту психології імені Г. С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України*

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИТЕРІЇ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ

Анотація. Аналізуються індикатори творчого мислення: об'єктивна новизна і суб'єктивна новизна. Розглядається інтерпретація креативності через новизну і корисність. Формулюється проблемне поле щодо вирішення суперечності стосовно гомогенності – гетерогенності креативності. Здійснюється аналіз чотирьох моделей креативності. Розводяться поняття ефективної новизни і просто новизни. Акцентується увага на функціонуванні стимулів творення ефективної новизни, зокрема володіння способами кодування інформації. Співвідносяться такі фундаментальні критерії для визначення мислення як креативного – продуктивна новизна і неконвекціональне мислення. Аналізується проблема таксономії новизни і чотири типи креативності на основі взяття похідної по відповідній матриці. Презентується інтерпретаційний і розвиваючий потенціал системи КАРУС. Розглядається функціонування стратегій: аналогізування, комбінування, реконструювання, універсальної стратегії, стратегії спонтанних дій, а також особливості реалізації методів заборон і обмежень з метою розвитку творчого мислення в ускладнених умовах. Творче мислення реалізується за допомогою певних інструментів, тому критерієм розвиненості творчого мислення може бути також рівень оволодіння прийомом, способами, стратегіями розв'язування творчих задач, тобто рівень системної організації творчого інструментарію особистості. Відповідно індикаторами розвитку творчого мислення можуть бути такі рівні використання цих засобів: 1) використовуються певні прийоми творчого мислення з метою оволодіння ними як інструментами розв'язування задач; 2) людина володіє засобами творчого мислення, необхідними для вирішення актуальних задач; 3) мають місце прояви стратегій аналогізування, комбінування, реконструювання на різних етапах роботи над задачею: на етапі розуміння її умови, етапі конструювання задуму її розв'язання та на етапі матеріалізації цього задуму. Вектор розвиненості творчого мислення особистості спрямований від ситуативної реалізації певних засобів творчого мислення до стратегіальної організації творчої мисленнєвої діяльності.

Ключові слова: творче мислення, новизна, задача, інформація, творчий процес, стратегія.

Tretyak Tetiana

*Ph.D, Senior Researcher,
Leading Researcher of the Laboratory of Psychology of Creativity
of H. S. Kostyuk Institute of Psychology
of National Academy of Sciences of Ukraine*

TO THE QUESTION OF CREATIVE THINKING CRITERIA

Abstract. Indicators of creative thinking are analyzed: objective novelty and subjective novelty. The interpretation of creativity through novelty and usefulness is considered. A problem field is formulated regarding the solution of the contradiction regarding the homogeneity – heterogeneity of creativity. Four models of creativity are analyzed. The concepts of effective novelty and simple novelty are developed. Emphasis is placed on the functioning of incentives for the creation of effective novelty, in particular, mastery of methods of encoding information. The following fundamental criteria for defining thinking as creative are correlated: productive novelty and nonconvection thinking. The problem of the taxonomy of novelty and four types of creativity is analyzed based on taking the derivative of the corresponding matrix. The interpretive and developing potential of the KARUS system is presented. The functioning of strategies is considered: analogizing, combining, reconstruction, universal strategy, a strategy of spontaneous actions, as well as peculiarities of implementation of prohibitions and restrictions in order to develop creative thinking in difficult conditions. Creative thinking is implemented with the help of certain tools, therefore, the level of mastery of methods, means, and strategies for creative task solving, i.e. the level of systematic organization

of a personality's creative tools, can also be a criterion for the development of creative thinking. Accordingly, indicators of creative thinking development can be the following levels of use of these tools: 1) certain techniques of creative thinking are used in order to master them as problem-solving tools; 2) a person possesses the means of creative thinking necessary to solve actual problems; 3) strategies of analogizing, combining, and reconstruction are manifested at various stages of work on the task: at the stage of understanding its conditions, at the stage of constructing a plan for its solution, and at the stage of materializing this plan. The vector of creative thinking development of personality is directed from the certain means of creative thinking situational implementation to the strategic organization of creative thinking activity.

Keywords: creative thinking, novelty, task, information, creative process, strategy.

Вступ. Нині перед людством постає цілий спектр життєво важливих проблем: від наслідків використання природи у його власних інтересах, перетворення навколишнього середовища з метою досягнення всезростаючого рівня життєвого комфорту, підсумком чого, зокрема, є порушення стабільності біосфери – до воєнної небезпеки з усіма її катастрофічними наслідками.

На фоні цього повсякденного екстриму планетарного характеру особливої актуальності набуває наявність у кожної людини здатності адекватно діяти в різного роду небезпечних, життєво важливих ситуаціях, приймати адекватні рішення, тверезо, реально мислити при розв'язанні актуальних творчих задач різного масштабу їх значущості. Адже, зрештою, мислення може обумовлювати зміни в об'єктивній реальності, зокрема, в навколишньому середовищі.

А, отже, актуальним є забезпечення належного рівня психологічної готовності особистості до розв'язування творчих задач, зокрема, за умов інформаційної невизначеності, оскільки повсякчас вона стикається з необхідністю здійснювати творчу мисленнєву діяльність при дефіциті прогностично необхідної інформації, часу, коли слід зважати на раптові заборони і обмеження.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що творчим мисленням слід вважати таку мисленнєву діяльність, результат якої характеризується об'єктивною новизною та суспільно корисною значущістю. Зрозуміло, що в руслі вирішення проблеми навчання творчості актуальним є досягнення результату, якому властива лише суб'єктивна новизна, оскільки при здійсненні цієї скрупульозної роботи той, що розв'язує задачу, неминуче має пройти через усі етапи творчого процесу.

І хоча при цьому отриманий ним продукт буде корисним лише для нього самого і, разом із тим, відповідатиме лише рівню суб'єктивної новизни, однак основна цінність цього творчого процесу полягає у самонавчанні людини діяти творчо: помічати суперечності, формулювати умови задачі, роз-

робляти задум її розв'язку, здійснювати матеріалізацію сконструйованого задуму. Так, наприклад, коли учень під час уроку фізики при виконанні відповідної лабораторної роботи відкриває для себе закон Архімеда, він проходить через основні етапи творчого процесу, набуває вміння діяти творчо. І за умов, коли життя повсякчас пронизане такими цілеспрямованими «творчозадачними включеннями», досвід, набутий у процесі виконання такого роду творчих завдань, інтегрується у творчий інструментарій особистості.

Оскільки для творчого мислення важливим є співвідношення новизни та ефективної корисності його результату, з'ясуємо, як слід розуміти новизну і корисність стосовно творчої мисленнєвої діяльності. Так, на думку А.Д. Стоплея, оскільки в масштабі цих критеріїв – новизни та корисності – функціонує не лише креативність, але й інтелект, то насамперед треба визначити поняття новизни стосовно саме креативності. У зв'язку з цим постає проблема: креативність гомогенний конструкт чи багатоякісний? Адже інтерпретація креативності лише через новизну та корисність призводить до уявлень про її гомогенність, тоді як багатоякісність креативності дозволяє диференціювати якісно різні її особливості, оскільки різного типу ідеї можуть характеризуватись відповідними результатами чи умовами, що детермінують креативний процес [1].

Вирішення цієї суперечності передбачає розгляд низки актуальних проблем, пов'язаних із 1) пошуком тих механізмів, що складають основу креативності та інтелекту; 2) з'ясуванням умов для більш адекватної і строгої реалізації поняття новизни стосовно креативності; 3) визначенням тих характеристик новизни, за якими креативність та інтелект співпадають чи розводяться; 4) визначенням тієї системи координат, в якій може бути реалізований концептуальний перехід від гомогенних до гетерогенних уявлень про креативність.

Відповідно до цього закордонними дослідниками розроблені чотири моделі креативності:

1) модель продукування саме ефективної новизни (а не тільки новизни) [1]; 2) модель стосується таксономії новизни і креативності [2]; 3) модель ґрунтується на введенні таксономії креативності та інтелекту, коли реалізується фокальна та периферійна інформація у залежності від типу її пред'явлення та умов її диференціації і, так би мовити, «взяття похідної» [1]; 4) модель презентує категоризацію креативності, що має за основу ті умови, що детермінують і забезпечують старт креативного процесу, і знаходження (помічення) проблем, актуальних щодо старту креативного процесу [3].

За А.Ж. Сроплей, продукування ефективної новизни реалізується у формі самовираження (певним чином здійсненої матеріалізації прояву творчого процесу, що імпонує його автору) і/або варіативності, яка переводить речі у такі системи координат, коли вони набувають нових функцій. При цьому продукти новизни мають відповідати певним соціальним критеріям, тобто бути ефективними. Адже новизна без ефективності є предметом псевдокреативності, яка містить певні елементи креативності у вигляді фантазій, однак цілком ігнорує вимоги задачі [1].

Ефективну новизну також слід відрізнити від тривіальної новизни (на рівні когнітивних процесів). Так, R.A. Finke, T.B. Ward, S.M. Smith [4] виокремили двоякого роду когнітивні процеси, що приводять до новизни. Звичайно, передовсім мається на увазі генерування нових інформаційних структур шляхом синтезування, асоціювання, трансформації, пошуку аналогів тощо. Разом із тим, може йтися про те, як цим новим конструкціям знайти креативне застосування, що здійснюється через інтерпретацію, вивчення обмежень, дослідження гіпотез, зміну систем координат тощо. Отже, перший тип процесів породжує новизну, хоча без процесів другого типу новизна не є ефективною, а, отже, не забезпечує креативність.

При цьому А.Ж. Сроплей акцентує увагу на тих когнітивних процесах, функціонування яких продукує ефективну новизну [1], адже вона може знаходити проекцію і в інтелекті, і в креативності. Водночас мають місце відмінності між тією ефективною новизною, яку вони продукують: результатом конвергентного мислення (інтелект) є одиничні розв'язки, тоді як у випадку дивергентного мислення (креативність) створюється певний спектр ідей і рішень. Однак якимось чином ці два полюси – продукування одиничних рішень і продукування їх варіативності – інтегруються для продукування ефективної новизни.

До числа когнітивних процесів, що стимулюють творення ефективної новизни, відноситься здатність вибудовувати віддалені асоціації. Орієнтація на близькі асоціації, надмірне акцентування на актуалізації результатів попереднього досвіду, інтегрованих в операційному інструментарії розв'язуючого задачу і його строго фіксованій картині світу, всі ці уявлення, вся ця жорстко закріплена у досвіді інформація здійснює гальмуючий вплив на продукування ефективної новизни [5].

Слід зазначити, що це продукування проявляється також у способах кодування інформації. Так, згідно теорії категоризації Брунера [6], категорії та поняття утворюються за межами тієї інформації, що дається у процесі сприймання.

Генералізація абстрактних ознак, що виділяються з розрізнених об'єктів, а також виокремлення їх спільних особливостей, складають основу для поєднання цих об'єктів в одну категорію. Таким чином, стосовно, здавалось би, розрізнених об'єктів, з якими маємо справу у процесі сприймання, додається дещо нове, задане в категорії чи понятті. А, отже, продукування ефективної новизни та креативності знаходить проекцію також у побудові категорій чи понять за певними правилами.

При цьому певні особливості об'єкта можуть характеризувати різні категорії. Категорії можуть перетинатись, утворюючи певну мережу. У процесі функціонування цієї мережі межі між окремими категоріями мають шанс нівелюватись і в такому разі їхні спільні властивості сприяють забезпеченню переходів між категоріями і тоді одна категорія може бути реалізована замість іншої.

Як бачимо, в моделі А.Ж. Сроплей відсутня чітка типологія креативності, хоча й названі певні передумови її побудови, як от, наприклад, двохполюсність – 1) креативна новизна і просто новизна; 2) креативність та інтелект.

За твердженням G. Kaufmann [2], у поняття новизни, яка безсумнівно відбиває сутність феномену креативності та проявляється, насамперед, в оригінальності, є безліч граней. Під терміном новизна розуміється щось таке, чого раніше ніколи не відбувалось, а, отже, мається на увазі об'єктивна новизна, коли результатом креативного процесу є новий ментальний продукт. Однак G. Kaufmann обґрунтовує доцільність реалізації у цьому випадку саме поняття суб'єктивної новизни, згідно чого ідею можна вважати оригінальною, якщо вона є новою для її автора, при цьому не обов'язково, щоб ідея була новою для людства.

Стосовно ступеня вираженості новизни з метою визначення власне креативності на стартовому рівні новизну слід було би вважати «відмінністю». Адже, строго кажучи, будь-яку річ, явище тощо можна розглядати як нові, оскільки всі вони перебувають чи функціонують у постійно змінюваних координатах часу чи простору.

Разом із тим, ці питання можуть вирішуватись на основі ідеї про градієнт континуума креативності, інтервал якого простягається від мінімально вираженої новизни до її максимальної вираженості у випадку помічення проблем та їх реалізації. А, отже, рівневі уявлення про новизну унеможливають введення критерія, за яким поняття креативності відрізнялось би від поняття інтелекту, і, разом із тим, незрозуміло, яким є мінімальний рівень новизни, починаючи з якого новизну можна пов'язувати з креативністю.

Поряд із критерієм продукування новизни для визначення мислення як креативного вводиться другий фундаментальний критерій – неконвекціональне мислення, яке передбачає трансформацію (відхилення) від усталених способів мислення, алгоритмізованої типології розв'язків, трансформацію загальноприйнятих системоутворюючих правил, традицій. У такому разі поняття новизни стосовно інтелекту характеризуватиметься реалізацією конвекціонального мислення.

Проблема таксономії новизни постає, коли необхідна реалізація поняття новизни водночас стосовно креативності та інтелекту. У такому разі виникає потреба диференціації новизни: новизна задачі та новизна її розв'язку, а, отже, виокремлюються чотири категорії за певними комбінаціями їх співвідношень. До першої категорії відносяться комбінації відомої задачі та її відомого розв'язку. Алгоритмізоване формулювання умови задачі, алгоритмізований спосіб її вирішення – реалізація усталених процедур передбачає мінімальний прояв творчого компоненту лише у випадку необхідності нівелювання незначних відхилень ситуативного характеру.

Друга категорія передбачає комбінацію «нова задача – відоме рішення» і є ще одним прикладом того, що не є креативністю. Адже у цьому разі нова задача вирішується за рахунок функціонування інтелекту. Ще одна назва другої категорії – «адаптивний інтелект», адже хоча задача є новою, розв'язок розробляється на основі вже існуючої системи правил.

Про третю категорію може йтися, коли комбінуються нова задача та її новий розв'язок. На етапі вивчення початкової умови задачі її формулю-

вання трансформується у шукану умову задачі, яка характеризується зовсім новим змістом. У зв'язку з цим третя категорія визначається як проактивна креативність, коли здійснюється пошук нової проблеми в уже відомій задачі. Це реалізується, як правило, із залученням особистісної складової мисленнєвої діяльності, зокрема, її мотиваційного компоненту. Можна стверджувати, що проактивна креативність функціонує на межі взаємодії когнітивних процесів та особистості.

Реактивна креативність покликана вирішувати задачі, коли є необхідність знаходження нового розв'язку задачі, яка характеризується високим рівнем новизни (четверта категорія). Тому в даному разі виявляється домінуюча роль таких факторів, як чутливість до проблеми і довізнання умов задачі, що передбачає максимально точне вивчення початкових умов задачі, диференціацію їх позитивно стимулюючого і гальмуючого впливу на помічення нових характеристик існуючої (відомої) проблеми.

З цим пов'язано вивчення тих факторів, що блокують креативність, а також структурно-функціональний аналіз тих умов, зокрема, контекстуальних та особистісних, які здійснюють гальмівний вплив на функціонування креативності. Це дозволяє розробити засоби стимулювання проявів реактивної креативності.

Розроблена К.Л. Unsworth [3] типологічна модель креативності ґрунтується на тих умовах, які детермінують старт креативного процесу, а також засобах помічення проблем, що необхідні для його старту. При цьому вона розглядає креативність як гетерогенне явище, коли різні типи креативності виявляються в системі координат взаємодії таких основних сфер: 1) перша стосується автора креативного процесу: особливостей його індивідуальності, які детермінують функціонування креативності – генерування ідей, що характеризуються ефективною новизною; 2) друга пов'язана з чутливістю до нових проблем, що є основоположним на етапі формулювання умови задачі, тобто на самому старті креативного процесу.

З метою обґрунтування засобів вимірювання індивідуальності К.Л. Unsworth [3] було реалізовано теорію самодетермінації Десі і Райана [7], яка стверджувала, що поведінка може ініціюватись: 1) через власні вибори індивідуальності (самодетермінацію); 2) через введення зовнішніх вимог. Нею запропонована матриця креативних типів, яка проявляється на перетині виміру типів індивідуальності (горизонтальна вісь) і типів

проблем (вертикальна вісь). Вимір типів індивідуальності виникає при диференціації людей на тих, чия поведінка визначається зовнішніми стимулами, і тих, чия поведінка детермінується внутрішніми факторами.

При обґрунтуванні вимірювання чутливості до проблем К.Л. Unsworth [3] із метою категоризації власне проблем виокремила закриті та відкриті проблеми. Закритою вважається проблема, засоби вирішення якої є відомими. Відкриті проблеми мають місце, коли людина сама їх помічає, винаходить чи відкриває. При диференціації осіб на тих, хто здатен відкривати проблеми, і тих, хто займається проблемою, коли засіб її вирішення відомий, утворюється вимір типів проблем.

Аналіз матриці креативних типів дозволяє охарактеризувати чотири типи креативності. Перший креативний тип відображає квадрант, який утворюють стимульована зовнішніми умовами поведінка і закриті проблеми. Похідною за цими критеріями є креативний тип «відгукуюча креативність», коли учасникам пропонуються зовнішні вимоги, щоб включитись у креативний процес і вирішити проблеми, а не помітити чи відкрити їх.

Другий креативний тип – очікувана креативність – функціонує на перетині сфер зовнішнього стимулювання і відкритих проблем, а отже, цей тип характеризується певною програмованістю креативності.

Третій креативний тип – сприяюча креативність – виникає на перетині сфер самодетермінації та закритих проблем, а, отже, його функціонування стосується допомагаючої поведінки.

Четвертий тип – проактивна креативність – діє на перетині сфер самодетермінації та відкритих проблем. При цьому керована внутрішніми стимулами індивідуальність здійснює активний пошук з метою помічення проблем та їх реалізації.

Зрозуміло, що насправді існує більш широка градація типів креативності, оскільки вони можуть бути значно більш диференційованими, до того ж проблеми можуть бути різною мірою відкритими і різною мірою закритими, а певні креативні процеси можуть бути більшою чи меншою мірою керованими зовнішніми чи внутрішніми факторами [3].

В.О. Моляко на основі багатолітніх досліджень розробив такий інструмент творчого мислення (система КАРУС), який виявився ефективним для дослідження, інтерпретації, розуміння творчої мисленнєвої діяльності людини в процесі розв'язування задач стосовно різних сфер творчості та різних вікових груп. Система КАРУС із

самого початку розроблялась на матеріалі психологічних досліджень технічного мислення професійних конструкторів і була призначена для стимулювання ефективності творчого конструкторського мислення професіоналів. Однак із роками вона набула широкого визнання серед вітчизняних і закордонних учених щодо своєї ефективності і надійності.

Технологія реалізації системи КАРУС передбачає три етапи. Перший виконує ознайомлювальну та діагностичну функцію, коли людині пропонується розв'язати низку задач без сторонньої допомоги та попередньої підготовки. Результати цієї самостійної роботи дозволяють визначити рівень її психологічної готовності до вирішення творчих задач, на основі чого здійснюється розробка індивідуальної програми її підготовки до творчої мисленнєвої діяльності.

Другий етап, який є власне тренінгом, передбачає вирішення знову ж таки низки задач, аналогічних попереднім, однак ці задачі є новими та значно складнішими, при цьому пропонується почергово реалізовувати стратегії аналогізування, комбінування, реконструювання, універсальну та спонтанних дій. На третьому етапі здійснюється детальний аналіз процесу розв'язування задач, всієї тієї творчої мисленнєвої роботи, яка була виконана на другому етапі, за підсумками чого розробляється і реалізується більш спрямований тренінг за кожною із стратегій.

Система КАРУС ґрунтується на ідеї стратегіальної організації творчої мисленнєвої діяльності. Аббревіатура – КАРУС – поєднує назви основних стратегій, які складають основу будь-якого мисленнєвого процесу: комбінування – аналогізування – реконструювання – універсальна стратегія – стратегія спонтанних дій [8]. Адже, якщо уважно поспостерігати за природою – як у ній все відбувається, то можна прийти до висновку, що все нове у природі створюється шляхом біологічного, геологічного тощо конструювання. І якщо уважно придивитись, то можна помітити, що у природі щось на щось обов'язково схоже, тобто має місце аналогія. Причому аналогі бувають близькими, а іноді вони настільки є віддаленими між собою, що скоріше їх слід вважати антиподами. Отже, нове у природі створюється за принципами аналогізування (пошук аналогів) і реконструювання (пошук антиподів).

Важливим принципом творення нового у природі є також комбінування, яке проявляється через реалізацію таких елементарних комбінаторних дій, як з'єднання, роз'єднання, зміна параметрів

об'єкта. Адже зміна його координат у просторі, розмірів, температури, густини тощо обумовлює зміну і його функцій.

Універсальна стратегія поєднує ознаки вищезазначених без домінування якоїсь із них.

Стратегія спонтанних дій лише на перший погляд може здаватись нелогічною. Насправді таке враження складається через наявність дефіциту інформації, прогностично необхідної для вирішення актуальної задачі. По мірі подолання цього дефіциту стає зрозумілою логічність мисленневих дій.

У системі КАРУС базовим є також саме поняття стратегії. Адже функціонування творчого конструювання у широкому розумінні цього слова передбачає наявність об'єктивного і суб'єктивного його аспектів. За визначенням В.О. Моляко, стратегія – це система дій, які є особистісно та задачно обумовленими та спрямованими на вирішення творчої задачі [9].

Важливим елементом системи КАРУС є тренінг творчого мислення у спеціально створюваних ускладнених умовах. Це забезпечується шляхом реалізації спеціальних методів: 1) метод раптових заборон, коли на певному етапі розв'язування задачі вводиться заборона щодо використання якоїсь структури чи функції; 2) метод часових обмежень, коли з метою стимулювання мисленнєвої діяльності використовуються часові градієнти; 3) метод швидкісного ескізування є дуже важливим і продуктивним, оскільки його реалізація дозволяє отримувати ніби конспект розгортання образотворення, адже розв'язуючому задачу пропонується якомога точніше зображати у формі графічних символів все те, що уявляється в процесі її вирішення; 4) метод нових варіантів, коли вимагається розробити якомога більше варіантів запропонованої задачі, орієнтуючись на багатовекторність творчого пошуку; 5) метод інформаційної недостатності ефективно функціонує на початкових етапах вирішення задачі, коли дефіцит прогностично необхідної інформації є оптимальним; 6) метод інформаційної перенасиченості, коли в умову задачі вводиться завідома зайва інформація; 7) метод ситуаційної драматизації, коли в процес розв'язування задачі включаються різного роду непередбачувані вимоги; 8) метод абсурду, коли пропонується завідома невиконувана задача (за даних умов), однак сконструйований розв'язок може бути впроваджений в іншій системі координат.

Реалізація цих формуючих і розвиваючих засобів забезпечує ефективність функціонування творчого мислення, психологічну готовність

особистості до розв'язування актуальних творчих задач у різного роду ускладнених умовах, зокрема, за умов інформаційної невизначеності.

Висновки. Творчий процес є багаторівневим і мультіякісним явищем. Не всі характеристики мислення здатні виконувати роль критеріїв його творчості. Хоча в якості усталених цих критеріїв реалізуються: новизна і суспільно корисна значущість, індивідуальні передумови генерування ефективної новизни, способи обробки інформації. Актуальним є пошук таких якостей мисленнєвої діяльності, які забезпечують знаходження нових оригінальних та ефективних ідей, а також врахування тих індивідуальних особливостей, які орієнтують на конструювання нових і корисних розв'язків проблем.

Задачі, які доводиться розв'язувати людині в процесі творчої мисленнєвої діяльності, можна поділити на чотири основні групи: 1) робота над задачею полягає лише у матеріалізації задуму, розробленого іншими; 2) самостійно розробляється задум вирішення задачі; 3) самостійно формулюються умови задачі, розробляється задум її розв'язання тощо; 4) здійснюється самостійна постановка проблеми, формулювання умови задачі, розробка задуму її вирішення тощо, а, отже, вектор розвиненості творчого мислення людини спрямований від матеріалізації задуму, розробленого іншими до самостійної постановки проблеми.

Оскільки творче мислення реалізується за допомогою певних інструментів, то критерієм розвиненості творчого мислення може бути також рівень оволодіння прийомами, способами, стратегіями розв'язування творчих задач, тобто рівень системної організації творчого інструментарію особистості. Відповідно індикаторами розвитку творчого мислення можуть бути такі рівні використання цих засобів: 1) використовуються певні прийоми творчого мислення з метою оволодіння ними як інструментами розв'язування задач; 2) людина володіє засобами творчого мислення, необхідними для вирішення актуальних задач; 3) мають місце прояви стратегій аналогізування, комбінування, реконструювання на різних етапах роботи над задачею: на етапі розуміння її умови, етапі конструювання задуму її розв'язання та на етапі матеріалізації цього задуму. Отже, вектор розвиненості творчого мислення особистості спрямований від ситуативної реалізації певних засобів творчого мислення до стратегіальної організації творчої мисленнєвої діяльності.

Перспективи дослідження – передбачається розробка методичних засобів дослідження діагностичного потенціалу системи КАРУС.

Список використаних джерел

1. Crompton A. J. Creativity and cognition: Producing effective novelty. *Roeper Review*. 1999. Vol. 21. P. 253–260.
2. Kaufmann G. What to measure? A new look at the concept of creativity. *Scandinavian Journ. of Educational Research*. 2003. Vol. 47(3). P. 235–251.
3. Unsworth K. L. Unpacking creativity. *Academy of Management Review*. 2001. Vol. 26(2). P. 286–297.
4. Finke R. A., Ward T. B., Smith S. M. *Creative cognition*. Boston, MA : MIT, 1992.
5. Mednick S. A. The associative basis of the creative process. *Psychol. Review*. 1962. Vol. 69. P. 220–232.
6. Bruner J. S. *On knowing. Essays for the left hand*. New York : Atheneum, 1967.
7. Deci E. L., Ryan R. M. The support of autonomy and the control of behavior. *Journ. of Personality and Social Psychology*. 1987. Vol. 53. P. 1024–1037.
8. Стратегії творчої діяльності: Школа В. О. Моляко / За заг. ред. В. О. Моляко. Київ : Освіта України. 2008. 702 с.
9. Функціонування творчого мислення в інформаційно-віртуальному просторі суб'єкта: монографія / В. О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова та ін.; за ред. В. О. Моляко. Київ, 2021. 165 с.